
Allmennpraksis blant søppel og bordeller

KRONIKK

JOHANNE STORM LIGAARD

johanne.ligaard@gmail.com

Johanne Storm Ligaard er fastlegevikar ved Lovisenberg legesenter, lege i spesialisering i allmennmedisin og frivillig lege ved Helsesenter for papirløse migranter i Oslo.

Helsepersonell både i Norge og det øvrige Europa møter flyktninger som har opplevd forferdelige påkjenninger over lang tid på flukt. Det er på høy tid at vi tilbyr forsvarlige helsetjenester også til dem som ikke har papirene i orden.

Illustrasjon: Tidsskriftet

Nylig kom jeg tilbake til Norge etter å ha jobbet i fem måneder som frivillig lege for organisasjonen Medical Volunteers International [\(1\)](#), som organiserer helsehjelp for flykninger i Hellas. Jeg opplevde at helsevesenet i Hellas ikke alltid tok imot flykningene på en god måte, med manglende tolk, respektløshet eller begrensede rettigheter som eksempler. I løpet av oppholdet kom jeg tett på mennesker på flukt. Jeg fikk oppleve hvordan det hadde oppstått et systematisk nettverk av ulovlige og voldelige utvisninger, såkalte *pushbacks*, i kjølvannet av flyktningkrisen.

Hvorfor har ikke vilkårene for flyktninger i Europa blitt bedre etter mange års tilstrømming av asylsøkere som trenger beskyttelse fra krig og forfølgelse?

Hellas i frontlinjen

Flyktningkrisen i middelhavsområdet og resten av Europa har vært en realitet i flere tiår. Utfordringene økte etter den arabiske våren i 2011 og borgerkrigen i Syria. Mange har også flyktet fra krigsherjede land som Irak og Afghanistan.

Hellas har vært «portvakt» for Europa de siste ti årene. Dette skyldes landets beliggenhet med grense til Tyrkia og alle de greske øyene i Egeerhavet. Bare i 2015 kom over 850 000 flyktninger sjøveien til greske øyer [\(2\)](#). Samme år kom 31 150 asylsøkere til Norge [\(3\)](#). I årene som fulgte fortsatte det å komme et høyt antall flyktninger til Hellas, over 180 000 i 2019 og deretter over 160 000 i 2020 [\(4\)](#). Disse tallene omfatter ikke dem som bare reiser *gjennom* Hellas på veien videre inn i Europa.

«Migranter som ikke har status som asylsøkere, har bare rett til øyeblikkelig helsehjelp»

I Hellas har alle asylsøkere rett til offentlig helseforsikring som gir tilgang til offentlig helsehjelp. Migranter som *ikke* har status som asylsøkere, har derimot bare rett til øyeblikkelig helsehjelp, slik det også er i det norske lovverket [\(5, 6\)](#). Begrensningene i retten til helsehjelp gjelder også andre som oppholder seg ulovlig i Hellas, som ved avslag på asylsøknaden eller ved gjennomreise for å søke asyl i et annet land. Asylsøknaden kan bare behandles i *ett* EU-land [\(7\)](#). Mange velger derfor å reise videre før de søker asyl i det endelige ankomstlandet.

I Hellas opplevde jeg at heller ikke pasienter med offentlig helseforsikring fikk den hjelpen de trengte og hadde rett til. Det greske helsesystemet er under et voldsomt press på grunn av landets vanskelige økonomiske situasjon. Ofte er det ikke kapasitet til å behandle flyktingene i tillegg til landets egen befolkning. På sykehusene var det forventet at pasienten selv ordnet med tolk til avtalte timer og undersøkelser. Mange pasienter fortalte at de opplevde å bli ignorert, neglisjert og diskriminert på bakgrunn av sin status. For mange av disse pasientene var helsetilbudet gjennom Medical Volunteers International tilsynelatende det eneste reelle tilbudet om grunnleggende helsehjelp de fikk.

Fotvask og håp

Jeg arbeidet på en lokal klinikk for allmennpraksis i Thessaloniki og i flyktningleiren utenfor byen. Thessaloniki er den nest største byen i Hellas og ligger 1–2 ukers tur til fots fra grensen til Tyrkia. Migranter på vei fra Tyrkia kommer ofte innom Thessaloniki før de begir seg videre på turen langs den farlige Balkan-ruten via Albania eller Nord-Makedonia. De er hjemløse mens de oppholder seg i Thessaloniki. Flesteparten har behov for mat, hvile, en dusj, og noen trenger også medisinsk hjelp.

Navnet på klinikken, *Filia*, betyr vennskap på gresk. Den ligger i et lugubert strøk mellom en søppeldyng, et rustent tog og bordeller. For migranter som er på vei nordover, er klinikken et viktig stoppested, og ryktene om den har spredd seg til flyktningenes hjemland. På dagtid tilbys legetilsyn og sårstell. På ettermiddagene er det matutdeling og tilbud om en sovepose, sko og sokker til den videre reisen.

«Klinikken ligger i et lugubert strøk mellom en søppeldyng, et rustent tog og bordeller»

Vi møtte pasienter med hovne bein, store blemmer og sår på føtter og legger etter mange lange dagsmarsjer til fots i dårlig fottøy. Før vi stelte blemmene, ga vi dem alltid et fotbad. Dette var et etterlenget tilbud etter kanskje flere uker uten noen mulighet for en ordentlig vask. Mange pasienter hadde problemstillinger som forstoppelse, hemoroider, skabb og infiserte gnagsår. Jeg hadde nok sett for meg at jeg skulle behandle alvorlige psykiske lidelser og traumer mer enn kviser, luftveisinfeksjoner og refluksplager.

Hverdagsproblemene deres var ofte de samme som vi ser i en vanlig allmennpraksis, fordi mange av pasientene våre hadde oppholdt seg flere år i Hellas mens de ventet på å få behandlet asylsøknaden. Jeg tror det viktigste for disse pasientene var å bli møtt og sett i en håpløs situasjon.

Andre pasienter oppsøkte klinikken for problemer som gjorde dypere inntrykk på meg. I løpet av tiden jeg var der, kom pasienter med kraftig dehydrering, større kneskader eller brannsår som de hadde pådratt seg på de farlige fluktrutene. Noen av disse tilstandene skulle ha vært håndtert på sykehus, men pasientene anså det som for risikabelt å dra til sykehus på grunn av deres juridiske status.

I flyktningleiren bodde familier i 15 kvadratmeter store containere. Vi hjalp noen kvinner som var ofre for vold i hjemmet, med sårstell og undersøkte for brudd etter slag og spark. Disse kvinnene hadde begrensede muligheter til å komme seg unna sin håpløse hjemmesituasjon. Når de allerede hadde ventet flere måneder eller år på svar på asylsøknaden, var det ikke et alternativ å dra noe annet sted før deres juridiske status var avklart.

Voldelige utvisninger

Etter noen måneder i Hellas lærte jeg også om de mange menneskerettsbruddene som rammer folk på flukt. I løpet av 2021 så vi en nedgang i antall flyktninger som kom via Thessaloniki. Dette skyldtes, slik jeg ser det, ikke bare at fluktrutene ble vanskeligere og mer risikable, men også at det ble stadig farligere å oppholde seg i byene. Politiet arresterte flittig alle som oppholdt seg ulovlig i landet. Men også personer med lovlig oppholdstillatelse har blitt fratatt papirene sine og deretter utvist (8).

«Også personer med lovlig oppholdstillatelse har blitt fratatt papirene sine og deretter utvist»

I henhold til lovverket kan en asylsøker som har fått avslag på søknaden, bli returnert til sitt hjemland hvis dette blir vurdert som trygt nok, eller til et annet EU-land dersom de har en pågående asylsøknad der (9). Som et motstykke til dette har man ulovlige utvisninger – *pushbacks*. Man returnerer da et menneske på flukt til et annet land uten mulighet for advokatbistand eller en lovlig juridisk prosess i forkant. Dette har pågått i Hellas i en årrekke og er dokumentert av flere ikke-statlige organisasjoner. Likevel er det ingen tegn til bedring av forholdene. Statsledere i området benekter at slike lovstridige utvisninger skjer (10).

Et konkret eksempel på en slik ulovlig kollektiv utvisning er basert på vitneavhør gjengitt i *Black Book of Pushbacks* fra august 2020 (11, s. 587 - 9): Fem menn med gyldig opphold ble arrestert ved busstasjonen i Thessaloniki, fratatt ID-papirene og transportert til en forlatt lagerbygning ved den gresk-tyrkiske grensen. Her var 80 mennesker samlet i påvente av retur til Tyrkia. Blant «fangene» var det også flyktninger som kom fra Afghanistan og Syria, landtilhørigheter som skulle gitt dem internasjonal beskyttelse. Vitneavhørene forteller om fysisk vold med batonger, fravær av mat og drikke samt konfiskering av penger og eiendeler. Samme natt ble flyktningene med tvang ført over Evros-elva i små båter til Tyrkia. Mindreårige flyktninger er ifølge vitneavhørene fra Hellas involvert i mer enn halvparten av utvisningene (11, s. 532). I januar 2022 ble en gruppe migranter funnet avkledd og ihjelfrosset ved den gresk-tyrkiske grensa (12).

Definerer et papir retten til helsehjelp?

Med erfaringene fra Hellas i bagasjen hadde jeg selvsagt høye forventninger til hva vi tilbyr flyktninger i Norge. Men også her er det mennesker som har svært begrenset rett til offentlige helsetjenester.

«Også i Norge er det mennesker som har svært begrenset rett til offentlige helsetjenester»

En av disse gruppene er de papirløse migrantene som bare har rett til helsehjelp i øyeblikkelig hjelp-situasjoner. I Norge omfatter dette asylsøkere som har fått endelig avslag på asylsøknaden, folk som har mistet oppholdstillatelsen eller statsborgerskapet, som har blitt utvist fra landet eller hvor fristen for visum eller midlertidig oppholdstillatelse har gått ut. Dessverre har vi flere eksempler på at denne pasientgruppen ikke får nødvendig helsehjelp, selv med akutte problemstillinger (13). Deres eneste helsetilbud avhenger av innsatsen til frivillig helsepersonell i Bergen og Oslo (14, 15).

FNs komité for økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter kritiserte Norges praksis senest i 2020. Komiteen påpekte at Norge bryter menneskerettigheter ved å diskriminere på bakgrunn av oppholdsstatus (16). Vestlands fylkesting vedtok i september 2022 å utrede muligheten for å gi folk uten papirer tilgang til et vanlig norsk helsetilbud (17).

Det er på høy tid at helsevesenet tilbyr forsvarlig hjelp og trygge helsetjenester for disse menneskene på lik linje med det vi tilbyr resten av samfunnet, uavhengig av landtilhørighet og kulturell bakgrunn. Som helsepersonell må vi møte alle mennesker med verdighet, respekt og forståelse. Juridisk status skal ikke definere en pasients rett til helsehjelp.

REFERENCES

1. Medical Volunteers International. <https://medical-volunteers.org/> Lest 29.5.2022.
2. Store norske leksikon. Hellas' samtidshistorie. https://snl.no/Hellas'_samtidshistorie Lest 8.4.2022.
3. UDI. Asylsøknader etter statsborgerskap, aldersgruppe og kjønn 2015. <https://www.udi.no/statistikk-og-analyse/statistikk/asylsoknader-etter-statsborgerskap-aldersgruppe-og-kjonn/> Lest 8.4.2022.
4. FN-sambandet. Hellas. <https://www.fn.no/Land/hellas?id=10384&indicator=Flyktninger,%20flyktet%20til> Lest 8.4.2022.
5. Info migrants. Greece: Sick without papers. <https://www.infomigrants.net/en/post/20832/greece-sick-without-papers> Lest 15.11.2022.
6. FOR-2011-12-16-1255. Forskrift om rett til helse- og omsorgstjenester til personer uten fast opphold i riket. <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2011-12-16-1255> Lest 8.4.2022.
7. Dublin-samarbeidet UDI. <https://www.udi.no/ord-og-begreper/dublin-samarbeidet/> Lest 29.5.2022.
8. Alarmphone. Syrian refugee with residence permit in Germany held in prison in Greece. <https://alarmphone.org/en/2022/02/03/syrian-refugee->

with-residence-permit-in-germany-held-in-amygdalezas-prison-in-greece/
Lest 29.5.2022.

9. European Commission. Eurodac. https://ec.europa.eu/home-affairs/pages/glossary/eurodac_en Lest 4.5.2022.

10. Cossé E. Greece is Still Denying Migrant Pushbacks. Human Rights Watch. <https://www.hrw.org/news/2020/08/21/greece-still-denying-migrant-pushbacks> Lest 29.5.2022.

11. Barker H, Zajovic M. The Black Book of Pushbacks vol 1. Border Violence Monitoring Network. <https://left.eu/issues/publications/black-book-of-pushbacks-volumes-i-ii/> Lest 15.2.2022.

12. Smith H. 12 people found frozen to death near Turkey's border with Greece. The Guardian 2.2.2022.
<https://www.theguardian.com/world/2022/feb/02/turkey-accuses-greece-of-pushing-back-people-who-later-froze-to-death> Lest 8.4.2022.

13. Hilland L. Pasient ble nektet helsehjelp. Ber Stortinget gripe inn og styrke rettighetene til papirløse. Bergens tidende 14.1.2022.
<https://www.bt.no/nyheter/lokalt/i/x8Xx3R/pasient-ble-nektet-helsehjelp-ber-stortinget-gripe-inn-og-styrke-rettighetene-til-papirloese> Lest 29.5.2022.

14. Kirkens Bymisjon. Helsesenteret for papirløse migranter i Bergen.
<https://kirkensbymisjon.no/helsesenteret-bergen/> Lest 29.5.2022.

15. Røde kors. Helsesenter for papirløse migranter i Oslo.
<https://www.rodekors.no/lokalforeninger/oslo/aktiviteter/flyktninger-innvandrere/helsesenter-for-papirloese-i-oslo/> Lest 29.5.2022.

16. Committee on Economic, Social and Cultural Rights. Concluding observations on the sixth periodic report of Norway. E/C.12/NOR/CO/6.
<https://www.ecoi.net/en/file/local/2047460/G2007978.pdf> Lest 24.11.2022.

17. Siem B, Rognsvåg S, Løland LR. Fylke trassar norsk asylpolitikk. NRK 27.9.2022. https://www.nrk.no/vestland/vestland-fylke-med-eigen-asylpolitikk_-vil-hjelpe-gziawi-og-andre-papirlause-1.16111596 Lest 16.11.2022.

Publisert: 30. januar 2023. Tidsskr Nor Legeforen. DOI: 10.4045/tidsskr.22.0394

Mottatt 29.5.2022, godkjent 5.12.2022.

Opphavsrett: © Tidsskriftet 2026 Lastet ned fra tidsskriftet.no 8. februar 2026.